אור הצפון — עומק חיוב מניעת המחלוקת

עומק חיוב מניעת המחלוקתכתוב בתורה: "ויקם משה וילך אל דתן ואבירם" (במדבר טז). ואמרו חז"ל: "מכאן שאין מחזיקין במחלוקת דאמר רב כל המחזיק במחלוקת עובר בלאו שנאמר: 'ולא יהיה כקרח וכעדתו'" (סנהדרין קי). משמע מכאן שאם משה לא היה הולך אל דתן ואבירם לנסות שוב להשפיע עליהם להסתייג מהמחלוקת, היה עובר על הלאו "ולא יהיה כקורח וכעדתו", כלומר, היה עושה מעשה קורח ועדתו.

הדברים האלה לכאורה תמוהים מאד. משה נהג כאן בלכתו לדתן ולאבירם מנהג חסידות שאין דוגמתה. הרי משה לא בא לריב עם דתן ואבירם, אלא הם רבו אתו בכל הזדמנות. דתן ואבירם הם אותם "שני אנשים עברים נצים" שאמרו למשה במצרים "מי שמך לאיש שר ושופט עלינו, הלהרגני אתה אומר כאשר הרגת את המצרי" (שמות ב וראה רש"י שם), ובגללם היה משה נאלץ לברוח ממצרים הם שפגעו במשה ואהרן בצאתם מבית פרעה ואמרו להם: "ירא ה' עליכם וישפוט אשר הבאשתם את ריחנו בעיני פרעה ובעיני עבדיו לתת חרב בידם להרגנו" (שם ה ורש"י שם); הם שכתוב עליהם בפרשת המן: "ולא שמעו אל משה ויותירו אנשים ממנו עד בוקר וכו' ויקצוף עליהם משה" (שם טז ורש"י שם): והם שאמרו עליהם חז"ל: "הם ברשעם מתחילתם ועד סופם" (מגילה יא). וגם לגבי מחלוקת קורח כתוב עליהם: "הוא דתן ואבירם קרואי העדה אשר הצו על משה ועל אהרן בעדת קרח" (במדבר כו), כלומר, הם הצו את ישראל על משה (רש"י שם). ולמרות כל זה ניסה משה לפייס אותם בדברים שונים ושלח במיוחד לקרוא להם, והם השיבו לו בעזות פנים: "לא נעלה וכו' כי תשתרר עלינו גם השתרר וכו' העיני האנשים ההם תנקר לא נעלה" (שם טז).

והנה הגיעו למצב של שחיתות כזו עד שהקדוש ברוך הוא אמר למשה: "הבדלו מתוך העדה הזאת ואכלה אותם כרגע". ולמרות כל זה לא השלים משה עם גזירת ה', ואף על פי שבתחילה כתוב עליו "וישמע משה ויפול על פניו", ופירשו חז"ל שמאחר שזה כבר היה בידם סרחון רביעי (קודם חטאו בעגל, כמתאוננים ובמרגלים) נתרשלו ידיו (ראה רש"י ושם תנחומא), בכל זאת התאמץ והתחזק והתפלל עליהם, ככתוב: "ויפלו על פניהם ויאמרו, אל אלהי הרוחות לכל בשר, האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף" (במדבר טז:כב), וה' התרצה להם ואמר למשה: "דבר אל העדה לאמר העלו מסביב למשכן קרח דתן ואבירם" (במדבר טז:כד), וזו היתה כבר גזירתו האחרונה של ה'. ברם משה נהג במדת חסידות עליונה ולפנים מכל שורת הדין, ולמרות גזירת ה', הלך לביתם של דתן ואבירם כדי לעשות עוד נסיון אחרון, אולי "ישאו לו פנים" (במדבר רבה שם), ואולי יצליח לשכך את המחלוקת ולהביא לידי שלום, עד ש"יצאו נצבים פתח אהליהם" - "בקומה זקופה לחרף ולגדף" (רש"י שם בשם תנחומא).

ואמנם היתה למעשה זה של משה השפעה רבה, כפי שאמרו חז"ל: "לפי שהלך משה לפתחו של דתן ואבירם, זכה להציל ארבעה צדיקים מדינה של גהינום, שלשה בני קרח ואון בן פלת" (ילקוט שם רמז תשנב).

וכנגד זה אנו מתארים לנו את קרח בדמות הפוכה, כדוגמה הגרועה ביותר של בעל מחלוקת שלא לשם שמים (ראה אבות ה:יז: "איזוהי מחלוקת שלא לשם שמים? מחלוקת קורח ועדתו"), שבגלל רדיפת הכבוד שלו שרצה להיות נשיא במקום אליצפן בן עוזיאל, הסית את כל העדה נגד משה ואהרן. ולא רק עליהם חלק כי אם על ה', כדברי חז"ל: "אמר רב חסדא החולק על רבו כחולק על השכינה, שנאמר (במדבר כו) 'בהצותם על ה'" (סנהדרין קי). ומעשהו היה כה חמור עד שהיו צריכים לברוא בריאה חדשה שתפצה האדמה פיה לבלוע אותו שירד חיים שאולה.

ונשאלת איפוא השאלה, איך אפשר לומר שאם משה לא היה נוהג במעשה החסידות ולא היה הולך לדתן ואבירם, היה עושה מעשה קורח ועובר על לאו "ולא יהיה כקרח וכעדתו"?

אלא בעל כורחנו שגם החטא של קורח לא היה כלל וכלל כפי שאנו מתארים אותו, ולא היה אלא משגה דק אשר רק לפי מושגי התורה ולפי מדריגתו של קורח ראו בו חומרה כזו.

הבה נתבונן בגדלותם של הדורות הקדמונים. כבר עמדנו בשיחותינו על גדולתו של האדם שנברא בצלם דמות תבניתו של הקדוש ברוך הוא ונאמר עליו "ותחסרהו מעט מאלהים" (תהלים ח), והוא גדול מכל מלאכי השרת, לרבות החשובים ביותר, וכששאלו המלאכים להקדוש ברוך הוא: "אדם זה מה טיבו? אמר להם: חכמתו מרובה משלכם" (ילקוט שמעוני בראשית כג). וזה נאמר בכל אדם, בכל מי אשר בשם אדם יכונה. וכל שכן אדם מישראל שכל אחד מהם הפשוט ביותר מברך בכל יום ברכה

מיוחדת: "שלא עשני גוי". ואם בהדיוט כן, קל וחומר באדם מישראל העוסק בתורה והוא במדריגת תלמיד חכם, ועל אחת כמה וכמה במי שגדול בתורה אף בדורנו בש"ס ובפוסקים בחריפות ובבקיאות. ונמשיך להתבונן לפי זה מהי מדריגת חכמי התורה בדורות שלפנינו. כשאנו מעיינים בספרי האחרונים, אנו מתפעלים מחריפות מוחותיהם ומעומק והיקף חידושיהם, והם אינם אלא מפרשים את דברי קודמיהם, וקודמיהם מפרשים את דברי האחרונים קודמיהם וקודמי קודמיהם, והאחרונים מפרשים את דברי הראשונים דרגה אחרי דרגה, ואין שיעור לעומק הדברים ולהרחבת ההבנה וההשגה. ומעתה נחשוב כמה גדולתם של הגאונים, של רבנן סבוראי, של חכמי התלמוד, שנאמר עליהם שהקטן שבהם היה יכול להחיות מתים, וכל דור היה גדול מהדור שלפניו עד שר' זירא אמר: "אם ראשונים כמלאכים אנו כבני אנשים ואם ראשונים בני אנשים אנו כחמורים, ולא כחמורו של ר' חנינא בן דוסא ולא כחמורו של ר' פנחס בן יאיר אלא כשאר חמורים" (שבת קיב). כלומר, שדור אחד לעומת השני היה מסוג אחר לגמרי כהבדל בין אדם לחמור. וכן מדור לדור. ואם לגבי דורות האמוראים כך, על אחת כמה וכמה לגבי דורות התנאים. וכך אמר ר' ישמעאל בנו של ר' יוסי בן חלפתא: "כשם שבין זהב לעפר כך בין דורנו לדורו של אבא". יש שבעה סוגי מתכת, זה מעולה מזה עד לזהב, והנה העריך ר' ישמעאל בר' יוסי שדורו של אביו היה בשבע מדריגות יותר גדול ממדריגת דורו, כמו ההבדל בין זהב לעפר. וגם רבי כשהיה מבקש להשיב על דברי ר' יוסי היה אומר: "אנו העלובים משיבים על דברי ר' יוסי; שכשם שבין קדשי הקדשים לבין חולי חולין כך בין דורנו לדורו של ר' יוסי" (ירושלמי גיטין ו:ז). ודברים אלה אמורים בדור אחד. ואם כן כמה התרחקו דורות התנאים הראשונים מהתנאים האחרונים, ולמעלה מהם, אנשי כנסת הגדולה והדורות של הנביאים. ומעתה נעשה חשבון באיזו מדריגה עמד דור המדבר, דור יוצאי מצרים, שראה את כל האותות והמופתים שנעשו להם במצרים, ושחז"ל אמרו עליו שמה שלא ראה יחזקאל בן בוזי במעשה מרכבה ראתה שפחה על הים, שעמדו על הר סיני וראו ושמעו את קול ה' מדבר אליהם, שהיה שרויים תמיד תחת כנפי השכינה, שענני הכבוד סככו עליהם יומם ולילה וארון ברית ה' הולך לפניהם וכו' וכו'. וקורח היה מגדולי אותו הדור, כפי שכתוב בתורה על כל אותה העדה שהוא עמד בראשם: "נשיאי עדה קריאי מועד אנשי שם", וגם חז"ל מעידים עליו במיוחד שפיקח היה (תנחומא במדבר טז), וכן אמרו: "קורח חכם גדול היה ומטועני הארון היה" (שם). האם לאחר כל זה אפשר לנו לקבל איזה מושג שהוא בגדולתו של קורח. ואם הוא בא לחלוק על משה, היה זה מתוך טענות ותביעות וכוונות כנות, וכפי שבאמת אמרו חז"ל שלפי חשבונו מתוך יחוס משפחתו היה צריך הוא להימנות לנשיא בני קהת במקום אליצפן בן עוזיאל. ועוד, שהיה לו רוח הקודש וראה ברוח הקודש ששלשלת גדולה יוצאת ממנו: שמואל הנביא שהוא שקול כנגד משה ואהרן וכ"ד משמרות יעמדו מבני בניו כולם מתנבאים ברוח הקדש (ראה תנחומא שם). אלא ש"עינו הטעתו", כלומר, היתה פה איזו טעות בחזונו של קורח וכל חטאו לא היה אלא דק מן הדק.

ובעל כורחנו לפרש כך, כי הרי קורח ועדתו העמידו עצמם במבחן והתמודדו עם משה ואהרן והם לקחו מחתות ונתנו עליהן קטורת להקריב לפני ה' ולהווכח עם מי הצדק, וקורח היה בטוח שהוא יהיה האיש הקדוש אשר יבחר ה' (ראה תנחומא שם). וראיה מוכחת היא גם מבני קרח. חז"ל מספרים ששלשה בני קרח לאחר שירדו לגיהנום, נתבצר להם שם כעין עמוד וחזרו בתשובה (ילקוט במדבר תשנב), והם היו לנביאים שאמרו שירות ותשבחות לפני ה' בתוך זמירות דוד המלך, כפי שמצויין במזמורים רבים שהם מיוחסים לבני קורח. ולכאורה היאך נהפכו פתאום מבעלי מחלוקת שנמנו על עדת קורח לנביאי ה'? אלא בעל כורחנו שגם קודם היו במדריגה של נביאים ובעלי רוח הקודש, ורק טעות דקה הכשילתם, ולאחר שעמדו על טעותם חזרו למדריגתם. ומבני קורח נבין גם מדריגתו של קורח, אלא שהוא נשאר בטעותו הדקה הזאת, כאמור, ולא נמנע מן המחלוקת, ולכן נחתם עליו שם בעל מחלוקת לדורי דורות ונגזר עליו דין איום כזה שלא נשמע כמוהו בעולם.

ולפי זה נוכל להבין את ההשוואה בין משה לקורח, שאם משה היה מסתפק בכל פיוסו כלפי דתן ואבירם ועולה מעל אהלם, כפי שאמר לו ה', ולא היה נוקט במדת החסידות ללכת לביתם של דתן ואבירם, היו רואים אותו כאילו עשה איזה משגה דק בזה שלא ניסה הכל כדי למנוע את המחלוקת והיה בזה כדוגמת מעשה קורח ועדתו.

ומה שיש לנו ללמוד מכאן הוא שלמרות שחטאו של קורח לא היה אלא לפי מדריגתו הוא, בכל זאת מזהירה התורה גם אותנו שגם אנחנו לא ניכשל בזה, ומצווה את כל אחד מאתנו בלאו מפורש: "ולא יהיה כקורח וכעדתו". לאחר כל הירידות של הדורות, כאמור, לא מוותרת התורה על הדמות האלהית שאדם נוצר בה ודורשת ממנו שיעמוד במדריגה שהוא ראוי לה, בהתאם ליצירתו המקורית, כמו שדורשים מאת משה רבינו, שנתרחק מכל זיק של מחלוקת ועשה כל המאמצים להביא לידי שלום. ומי שאינו עומד במדריגה זו ואינו מתנהג באותה מדת חסידות להיות אוהב שלום ורודף שלום, הריהו כאילו מחזיק במחלוקת ועושה מעשה קורח ועלול לעבור על הלאו מדאורייתא "ולא יהיה כקורח ועדתו".